

PROTESTANTSKÉ CÍRKVE V ČESKÉ REPUBLICĚ

Vladimír Šiler

1997

Poznámka:

Následující text jsem napsal v roce 1996. Tiskem pak vyšel v edici Scholaforum roku 1997. Mezitím se ovšem na protestantské církevní scéně změnila některé skutečnosti. Od Slezské evangelické církve se odtrhla jedna skupina a vytvořila novou církev – Luterskou církev. V Jednotě bratrské rovněž došlo k rozkolu, který vedl ke změně charakteru církve. Tradiční věřící se rozptýlili do jiných církví.

V poslední době také vyšla celá řada nových publikací o dané problematice.

Tyto nové skutečnosti si musí čtenář už zjišťovat sám.

Vladimír Šiler, leden 2004

OBSAH

1. Úvodní poznámka
2. Poznámka k metodě
3. Klasifikace a typologie církví
4. Historie protestantismu
5. Obecné rysy protestantismu
6. Luther a Kalvín
7. Portréty protestantských církví v České republice
8. Použitá a doporučená literatura

1. ÚVODNÍ POZNÁMKA

Pokus o popis, charakteristiku a srovnání současných křesťanských církví v České republice je velmi choulostivý úkol. Náboženská víra je svrchovaně osobní a niterná záležitost člověka. I přes veškerou snahu o objektivitu soudů a korektnost výrazů žádný autor nezabrání tomu, že v jeho popisu budou někteří věřící spatřovat útok na podstatu svého svobodného životního postoje a nebo urážku svých zbožných citů. Proto prakticky téměř neexistují publikace, které by se pokoušely stručně a srozumitelně podat objektivní, nestranný obraz současného křesťanství v naší zemi. Každý autor si uvědomuje, že taková popularizující publikace by nutně dopadla jako schematizující karikatura jednotlivých církví, která by měla za následky stížnosti ze všech dotčených stran. Publikace, které existují, nesou na sobě pečeť církevní příslušnosti svých autorů. Pokud pocházejí z pera katolických autorů (viz např. H. Waldenfels nebo O. Štampach), je na nich znát obtíž, s jakou se tito autoři pokoušejí o porozumění svým „odloučeným bratřím“ z menších nekatolických církví. Protestantický čtenář objeví v jejich publikacích celou řadu drobných věcných chyb způsobených nedokonalou znalostí problematiky. Pokud pocházejí z pera protestantských autorů (viz např. M. Kaňák nebo A. Molnár), je na nich stále patrný reformační zápal boje proti Římu, papežství, obřadnímu formalismu či nevědeckému tmářství. Proto bývají vydávány publikace, které tento problém řeší tak, že vedle sebe seřadí autoportréty církví, tedy texty napsané odborníky nebo představiteli té které církve. Nevýhodou tohoto přístupu jsou nejednotná terminologie a nesouměřitelná kritéria.

Ani tato brožura se nemůže vyhnout určitému subjektivnímu zkreslení, Čtenář by si proto neměl na základě této brožury udělat definitivní „obrázek“ o každé církvi. Naopak měl by si uvědomit relativitu všech výpovědí, a proto by se měl snažit doplňovat si informace dalším studiem odborné literatury a osobní zkušeností s životem těchto církví v naší zemi,

2. POZNÁMKA K METODĚ

Protestantismus je široký pojem. Zahrnuje historicky i sociálně široké spektrum církevních útvarů. Už samo klasické dělení křesťanství na tři základní rodiny či proudy – katolicismus, pravoslaví, protestantismus – neumožňuje postihnout všechny jevy. Je nutno zavádět kategorie mezitypů, tedy církví, které zasahují do více proudů. (Například Církev československá husitská se pohybuje mezi katolicismem a protestantismem, navíc s některými pravoslavnými rysy. Nebo Církev starokatolická se sice pokládá za katolickou, ale přesto se v praxi hodně přibližuje protestantismu a v této publikaci ji popisujeme v jedné řadě s protestantskými církvemi). Některé pospolitosti pak budeme muset umístit na okraj křesťanského spektra, zcela mimo tradiční kategorie. (Tak například Náboženská společnost unitářů má četné křesťanské rysy, ale protože přijímá i řadu rysů mimokřesťanských náboženství, vzniká nový útvar, který překračuje rámec křesťanství.) Některé společnosti se sice dovolávají křesťanství, nebo se dokonce pokládají za jediné, pravé křesťanství, ale pro své svévolné zacházení s křesťanskými tradicemi byly všemi křesťanskými církvemi odmítnuty a nemohou tedy být zahrnuty do žádné kategorie křesťanských církví, případně bývají označovány jako sekty. (Například Svědkové Jehovovi, Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů - tzv. mormoni nebo Hnutí svatého Grálu.)

Protestantismus je dále jev značně proměnlivý. Vznikl odštěpením se od celku katolicismu ve jménu reformy (reformace) a reforma se stala jeho základním znakem a průvodním jevem. Protestantismus se dále neustále štěpí. Oddělují se z něj skupinky, které chtějí reformovat i to, co už bylo reformováno. Protestanté jsou hrdí na to, že každá jejich církev je „ecclesia semper reformanda“ (církev vždy se reformující, obnovující). Naproti tomu pravoslaví je hrdé na to, že jejich církev se nemění, že tradice převažuje nad novotami. V katolicismu zase převládá jednotící funkce „učitelského úřadu“ církve, totiž role biskupů a papeže, kteří zastřešují jinak také vnitřně pestrý útvar katolické církve.

Přestože je protestantismus vnitřně pluralitní (a patří to k jeho podstatě), byla tato roztržitost vždy pocíťována jako nevýhoda, zejména v určitých situacích. Proto vždy existovaly jednotící snahy, které vedly k vytváření církevních svazů, unií či společných platforem, na nichž probíhala praktická spolupráce bez ohledu na církevní příslušnost. Často tak vidíme, že protestantské církve a různé skupiny uvnitř nich se dostávají do velkých vzájemných sporů, které však nejsou vedeny záští nebo nepřátelstvím, nýbrž vášnivým zaujetím pro svou lepší cestu. Jakmile se však objeví společný „nepřítel“, např. hrozba politického útlaku, náboženské lhostejnosti, ateismu nebo vstup nové náboženské konkurence na scénu, jsou protestanté ochotni vystupovat navenek ve shodě a upřímně spolu spolupracují. Dalo by se také říci, že jemné vnitřní rozdíly někdy blednou ve světle velkých a zásadních rozdílů, které dělí společnost, a proto protestanté na své pře někdy zapomínají nebo rezignují. Jakmile se však situace opět uklidní, začnou se rozdíly mezi bratřími a sesterskými církvemi opět pocíťovat se zvýšenou citlivostí.

Proto je třeba si uvědomit, že protestantismus není možno postihnout jednoduchými a jednoznačnými kategoriemi. Popisy a soudy budou platit vždy jen dočasně a situačně podmíněně. Bude docházet k matení pojmů (mluví se dokonce o pojmové fluktuaci či terminologické promiskuitě).

3. KLASIFIKACE A TYPOLOGIE CÍRKVÍ

Větší církve se staletými tradicemi si utvořily v průběhu věků solidně rozbudované systémy teologického myšlení. Jednotlivé teologické disciplíny se pak specializovaly na detailní zkoumání církevního života a vytvořily si rozmanitá kritéria pro třídění a pořádání jevů. Církve se tedy různými teologickými metodami mohou rozlišovat například podle důrazů ve svém učení

a vyznávání (to dělá komparativní symbolika, která srovnává kréda, vyznání víry), podle svého sebepojetí (to dělá eklesiologie, nauka o církvi) nebo podle důrazů v praktické zbožnosti (ty zkoumá praktická, pastorální nebo spirituální teologie). Teologie si posluhuje i sociologickými metodami a rozlišuje pak církve například na lidové, většinové, menšinové, vyznavačské, výběrové, diasporní (žijící na okraji, v roztroušení) atd. Teologická kybernetika, teorie správy a řízení církve (*kybernetés* je řecky kormidelník), rozlišuje různé typy organizačního zřízení a hierarchické struktury církevních institucí.

Při popisu, třídění a srovnávání se používají také taková hlediska a otázky: Jak rozumí daná církev sama sobě, za co se pokládá, v čem spatřuje své poslání a konkrétní úkol – čili jaká je její definice a pojmové určení? Nebo: Jaké jsou povinnosti členů? Musejí dodržovat nějaká pravidla chování nebo se v něčem omezovat? Musejí plnit nějaké úkoly? A ještě: Jaké jsou vztahy církve k ostatním církvím? Je tolerantní? Je ochotna se sdružit s ostatními ke spolupráci na společném díle?

Všechna tato hlediska zde není možno uplatnit. Budeme se muset spokojit s vyznačením hrubých obrysů jednotlivých církevních útvarů. Vzhledem k tomu, že tato publikace má sloužit pedagogům, a ne teologům či církevním kruhům, použijeme spíše religionistické hledisko, které pracuje s větším odstupem a nadhledem, a využijeme spíše sociologizujících metod, které si všímají více vnějšího společenského tvaru církve a jejího místa ve společnosti. Základní orientaci v problematice nám poskytne genetické a historické hledisko. O protestantismu a jeho jednotlivých církvích totiž mnohé napoví okolnosti jeho vzniku, původu a dalšího dějinného průběhu. Pomocí jednoduchých teologických charakteristik se pokusíme stanovit základní společné rysy protestantismu, odlišující jej od ostatních forem křesťanství a vyznačíme hlavní dělicí linie vnitřních proudů v protestantismu. U konkrétních portrétů jednotlivých církví pak budou použity tyto obecné charakteristiky jako jisté nálepky zařazující církve do širších kategorií. Pomineme otázky vnitřního zřízení, ale povšimneme si toho, jak se dané společenství prezentuje navenek. Pokusíme se naleznout vždy nějaké nápadné poznávací znamení, které možná není nejtypičtějším rysem, ale pro širokou a laickou veřejnost hraje roli jakési mnemotechnické pomůcky. Údaje o počtech věřících nebereme se statistickou důsledností. Slouží pouze letmé orientaci. Porovnávání cifer nevypovídá totiž nic o tom, zda církev početně roste nebo klesá, ani o tom, nakolik je její přítomnost ve společnosti patrná.

4. HISTORIE PROTESTANTISMU

Protestantismus vychází z velikého rozkolu západního křesťanství způsobeného *reformací*. Česká historiografie rozlišuje tři stádia reformace.

1. Doba, v níž zrála situace a působili předchůdci reformace.

Ve 12. století dosáhla středověká církev vrcholu své moci nad celým životem společnosti, ale i vrcholu své institucionální integrace, reprezentované papežstvím. Ale právě uprostřed této triumfální epochy církve se rodí hnutí, která zpochybňují právě onen světovládný církevní triumfalismus. Křesťanství nebylo ve skutečnosti nikdy jednotné. Vedle běžné vnitřní plurality v rámci každého směru i každého institučního útvaru vždy existovaly i skupiny, které se vydělily z těla církve, aby nějakým způsobem stály v opozici vůči zpovrchnělému, průměrnému křesťanství. Tito lidé napadali oficiální církev a byli za to logicky stíháni. Horlivost přerůstající v nekritický fanatismus přestávala být na sklonku 12. století jen záležitostí jednotlivců a menšinových skupin, ale začala nabývat rozměru lidových hnutí. Motivací byl jednak charismatický entuziasmus (citově vznícené prožívání přímého kontaktu s božím duchem), který se v křesťanství objevuje vždy jako reakce na přehnané zdůrazňování ustrnulé nauky a na zvěčnělé pojmání zbožnosti ve zformalizovaném obřadnictví, a jednak odpor proti hmotářsky

zesvětštělému životu církevních představitelů. Hnutí nabývala někdy až rysů sociální hysterie a nezřídka sklouzla do postojů ocitajících se už mimo rámec křesťanství. V tom viděla oficiální církevní místa (podněcovaná i veřejným míněním) důvod k rozsáhlým represím, dokonce i pořádání křížových výprav proti těmto kacírům.

V některých těchto hnutích je však možno spatřovat předchůdce reformace, např. ve valdenských, kteří hlásali a okázale uskutečňovali apoštolskou chudobu podle evangelia. Valdenská církev je tak první alternativou vůči středověkému katolicismu, která sice kvůli pronásledování mohla žít jedině v skrytu, např. vysoko v Alpách nebo na jihočeském venkově, ale žila relativně samostatně a existuje takto dodnes (v severní Itálii a částečně i v Jižní Americe).

Na přelomu 13. a 14. století se ještě zmnožily kritické hlasy učenců a lidových hnutí požadující ústup od filozoficky strnulé scholastické teorie dogmat a návrat k původnímu křesťanskému biblickému myšlení. Reformní požadavky se soustředí na pojetí kněžství, na církevní vlastnictví materiálních statků a zvláště pak na nevkusný způsob prodávání tzv. odpustků (jimiž sice nebyly odpouštěny hříchy, ale byly za určité zásluhy zmírněny kající předpoklady odpuštění). Tyto hlasy přicházely i z univerzit, například z Oxfordu, kde působil John Viklef, a nebo z Prahy, která se pod ochranou Karla IV. stala významným útočištěm reformně smýšlejících učenců a kazatelů.

2. Další fázi se už říká první reformace nebo také domácí reformace.

První reformace by zahrnovala valdenské a husity. Označení domácí reformace se týká husitství a proudů, které z husitství vzešly a vedly ke vzniku Jednoty bratrské. Mistr Jan Hus (1370–1415) zpočátku nadšeně vstřebával reformní názory Johna Viklefa, ale nesdílel jeho nejradikálnější postoje. Husovy požadavky na nápravu teologických a mravních deformací tehdejší oficiální církve byly však i přesto tak dalekosáhlé, že se dotýkaly celé struktury středověké společnosti. Z katedry i kazatelny brojil proti odpustkům, nehodným kněžím, prodejním církevním hodnostářům, požadoval, aby se církev zřekla světského majetku a moci, až konečně napadl i samu instituci papežství. Na to papež reagoval vyhlášením klatby nad celou Prahou. Umírnění viklefisté na pražské univerzitě se od Husa odklonili. Hus se hájil proti nařčení z bludů, ale když argumenty nestačily – buď proto, že narážel na osobní nepřátelství, nebo proto, že napadal samu podstatu středověkého pojetí církve – odvolal se symbolicky ke Kristu a odešel z Prahy působit na jihočeský venkov. Dnešní protestantští badatelé spatřují v Husově důrazu na individualitu a subjektivitu ve věcech spásy jeden z prvních signálů přicházející světové reformace. Osobní vztah ke Kristu je podmínkou „členství“ v církvi, vlastní rozum a Písmo svaté je kriteriem poznání zjevené pravdy, svoboda svědomí stojí nad dogmatickou autoritou církve – to jsou zásady, jimiž Hus o sto let předbíhá Luthera a Kalvína.

Hus, povzbuzen masovým ohlasem svého kázání na venkově, využívá roku 1414 příležitosti svolání koncilu do Kostnice, kde měl být vyřešen problém trojpapežství a provedena řada církevních reforem. Odchází do Kostnice, vybaven ochrannou listinou císaře Zikmunda, aby se osobně před nejvyššími představiteli církve obhájil. V Kostnici však byl Hus zakrátko zatčen, protože byl v podezření z kacírství. Koncil nebyl vůči Husovi předpojatý, i když dopřával hodně sluchu jeho odpůrcům z Čech, kteří na něj přišli žalovat. Koncilní otcové, mezi nimiž byli největší vzdělanci doby a mnozí kritikové zlořádů v církvi, nabízeli Husovi zprostředkující řešení. Ten však nechtěl přistoupit na kompromis, protože šlo o principiální záležitosti, a nakonec už ani nemohl ustoupit, nechtěl-li zradit tisíce svých přívrženců v Čechách. 6. července 1415 byl Hus odsouzen jako tvrdošíjný kacír, který šířil viklefovské bludy a zpochybňoval autoritu církve. Koncil jej zbavil kněžství a vydal jej světské moci k potrestání. Kostničtí biřicové Husa téhož dne upálili.

Husova mučednická smrt vyvolala velké pobouření lidu. Celá země se dala do pohybu. Husovy reformní požadavky se začaly realizovat spontánně. Knězi dostali svobodu kázat boží slovo bez omezení. Mistr Jakoubek ze Stříbra začal zavádět přijímání podobojí i pro laiky. Mše

se sloužila v češtině, s českým lidovým zpěvem. Zbožnost se výrazně zniternila. Davy radikálů, podporované šlechtou, začaly zabírat církevní majetek, protože požadavek zrušení panování kněžstva viděly jako jeden z nejdůležitějších nástrojů reformy církve. Církevně reformní hnutí však záhy přibralo i ráz národnostní.

Hnutí však začalo krystalizovat i ideově. S pouhým odkazem Husova učení se v nových situacích už nevystačilo. Symbolem hnutí se stal kalich, požadavek laického přijímání podobojí. V revolučním nadšení, připomínajícím prvokřesťanský charismatický entuziasmus, zakládají husité ideální křesťanské komuny, například v Táboře. Poněkud umírněnější než táborští radikálové byla pražská větev husitství, ideově vedená univerzitou.

Reformní požadavky husitů byly vyjádřeny v tzv. čtyřech pražských artikulích (1420):

- 1) aby slovo boží bylo svobodně hlásáno,
- 2) aby svátost oltářní byla přijímána podobojí,
- 3) aby kněžím bylo odňato světské panování,
- 4) aby zjevné hříchy byly ve všech stavech stejně trestány.

Husité, vnitřně rozštěpení do různých proudů, museli čelit vojenským i církevně politickým útokům zvenčí. Tak začaly pověstné husitské války, v nichž husité až do roku 1431 odráželi stále nové křížové výpravy. Války samozřejmě sloužily i násilnému šíření husitství, ale měly také ráz národní. To se projevilo především při výpravách za hranice, které jednak vyvolávaly hrůzu z husitského plenění, ale zároveň úctu a respekt. Tábořské manifesty, letáky, které seznámovaly s husitským programem, měly velký ohlas po celé Evropě. Pozdější reformace, zvláště německá, Luther a Münzer, se otevřeně hlásila k husitským pravzorům.

Husitství se stalo spíše záležitostí měšťanského živlu, jehož vliv vzrůstal, ale také hříčkou domácí šlechty, která měla své mocenské důvody k postojům zaměřeným proti Římu, proti světskému panování církve i proti moci krále. Náboženské spory se proluly se sociálními proměnami vrcholně středověké společnosti. Husitské války vedly ke zrušení mnoha klášterů a kostelů, kulturních a uměleckých děl. Současně ale došlo k jistému zlidovění kultury, zvláště k rozkvětu českého jazyka. Navzdory uvolnění společenských řádů došlo k upevnění mravů, dokonce i k jakési spravedlnosti sociální, neboť se dostalo většího uznání společensky slabým, například ženám a chudině. Husitství se ovšem dále štěpilo do celé škály směrů podle míry radikality a umírněnosti. Za vlády Jiřího Poděbradského, husitského krále, dosáhlo hnutí největších vítězství. Husitský radikalismus, utlumený četnými kompromisy s umírněnými i s katolíky, se přelil do pozoruhodného hnutí, které bylo neméně radikální, ale zaměřovalo se více na proměnu lidského nitra než na církevně společenskou revoluci.

Z tohoto hnutí pak vzešla skupina posluchačů ohnivých kázání Jana Rokycany a žáků originálního myslitele Petra Chelčického. Skupina „bratří“ se začala scházet od roku 1457 v Kunvaldě. Organizátorem *Jednoty bratrské* byl Řehoř zvaný Krejčí. Roku 1467 si Jednota zavedla vlastní kněžský řád a zvolila si svého biskupa, čímž se organizačně odtrhla od katolické i od husitské církve. Jednota bratrská o sobě netvrdila, že je jedinou pravou církví, uznávala, že spásy může člověk dojit i v jiných církvích, ale přesto byla katolíky i husity pronásledována jako sekta. Jednota bratrská ještě víc než husitství pozoruhodně předbíhá další vývoj světové reformace. Bratří činí každého věřícího osobně odpovědným za svou spásu, nespolehají na církve ani na obřady. Normou víry je pouze Písmo, lidská, tradicí uchovaná příkázání nemožou věřícího zavazovat. Niterná individuální zbožnost se zvýšeným důrazem na osobní mravní čistotu a vnitrocírkevní kázeň korespondovala s humanistickým probuzením inteligence a pěstováním vzdělání. Jednota bratrská se později pokoušela navazovat kontakty s jinými podobnými domněle ideálními „evangelickými“ církvemi na světě – s pravoslavnými, valdenskými a později s luterskou a kalvínskou větví reformace.

3. Třetí etapou reformace pak je reformace světová nebo také druhá reformace.

Německý augustiniánský mnich Martin Luther (1483–1546), vyprovokován nechutným způsobem prodeje odpustků (mimochodem určených na Michelangelovu stavbu chrámu sv. Petra v Římě), vyhlásil roku 1517 svých 95 požadavků na reformu církve. Když odmítl jít je do Říma odvolat, prohlásil, že poslušnost papeže není závazná ke spáse, a tím se fakticky ocitl mimo církev. Jeho rozchod s oficiální církví se dramaticky prohloubil poté, co jeho při začali – ovšem ze svých politických důvodů – podporovat někteří němečtí feudálové. Reformační zápas přerostl – podobně jako před sto lety v českém husitství – v celoněmecký sociální konflikt (selská válka). Šlechtici protestující proti prořímské straně v říšském sněmu poskytli na svých územích azyl Lutherovým přívržencům, a tak došlo prakticky ke vzniku první církevní organizace skutečně alternativní vůči římskokatolické církvi, již se začalo říkat *protestanté* (podle protestů na říšském sněmu ve Špýru roku 1529) nebo také *evangelíci*, později ještě také evangelická církev *augspurského vyznání* (v tomto městě se roku 1530 různé protestantské směry dohodly na novém společném vyznání víry).

Teologicky je Lutherova reformace pokusem o návrat k biblickému křesťanství za využití výsledků humanistické vzdělanosti a renesančního myšlení. Křesťanství se Lutherovi stává výrazně niternou záležitostí (spása pouhou vírou, nikoliv za záslužné skutky nebo prostřednictvím obřadů) a individuální záležitostí (autorita papeže, církve, je nahrazena autoritou bible, jejíž četba je základem pravé bohoslužby). Prakticky se v této církvi změnilo pojetí kněžství (zrušení celibátu) a obřady se omezily na nejnnutnější míru.

Řím Luthera odsoudil, ale neměl možnost jím vyvolané hnutí fyzicky likvidovat. Luterská (protestantská, evangelická) církev se rychle šířila nejen po německy mluvících zemích, ale i do Francie a střední Evropy. S ní se šířila i politická zásada, že o církevní příslušnosti poddaných rozhoduje ten, kdo na daném území vládne (*cuius regio, eius religio* – čí je země, toho náboženství).

Ve Francii začal Lutherovy myšlenky šířit právník a filozof Jan Kalvín (Jean Calvin, 1509–1564). Oproti Lutherovu zdůrazňování boží odpouštějící milosti hlásal Kalvín spíše boží nárok na lidskou poslušnost. Vypuzen z Francie odchází reformovat církev do Švýcarska, kde už podobné dílo zahájil Ulrich Zwingli (1483–1531). Kalvín prosadil své pojetí křesťanství v Ženevě s mimořádnou horlivostí, která přerůstala v netolerantní fanatismus. Roku 1566 švýcarská větev reformace formuluje své vyznání víry (*helvetské vyznání*) a vzniká tak další typ křesťanské církve, ovšem velmi blízký německé reformaci, takže se pro tyto církve shodně užívá názvu protestante, evangelíci nebo *církev reformační*.

Ze Švýcarska se Kalvínovo pojetí církevní reformy rychle šířilo do Francie, Nizozemí, Anglie a Skotska, ale také do Čech, Uher a Polska.

V Anglii ovšem nezávisle na tom došlo v téže době k odštěpení církve od Říma z důvodů naprosto necírkevních. Král Jindřich Vll., když nemohl dosáhnout od papeže zrušení svého sňatku, odloučil roku 1533 církve v Anglii od římské správy a sebe prohlásil za hlavu „*anglikánské církve*“ (Church of England). O skutečné reformy církevního života však nestál. Teprve postupně pronikaly do anglikánské církve reformační myšlenky Lutherovy a Kalvínovy, ale svým zřízením, formální strukturou bohoslužby a typem zbožnosti tato církev dodnes připomíná hierarchický model katolický.

Další historický vývoj protestantismu byl poznamenán především pokračujícím štěpením do dalších směrů, proudů, církví a církeviček, ale také postupným sjednocováním a vytvářením vyšších a nových celků. Štěpení probíhalo vždy podél nějakých linií, na nichž bylo pocíťováno napětí mezi určitými protichůdnými tendencemi, z nichž každá měla své přednosti a nedostatky. Některá taková pnutí se táhnou celými dějinami křesťanství. Například: pravda – jednota, zákon – milost, instituce – charisma, pravda – láska, rozum – tajemství, akce – kontemplace, cesta triumfu – cesta utrpení. Některá jsou však typická pro protestantismus. Je ironií dějin, že reformační církve se v následném vývoji nedokázaly vyhnout mnohým nešvarům,

kteře původně chtěly na katolicismu reformovat. Zejména luterský protestantismus už záhy naukově ustrnul a výsledky někdejší humanistické teologické učnosti nechal ustrnout do tuhých dogmatických formulací, které nechávaly duši prostého evangelického věřícího pustou a chladnou. Jako reakce na toto lpění na strohých racionalistických věroučných formulacích vzniklo v 17. a 18. století hnutí zvané „*pietismus*“ (pietas, latinsky zbožnost). Jeho stoupenci chtěli oživit víru jako osobní vztah k Bohu, pěstovali hlubokou niternou zbožnost, dávali přednost spontánní laické četbě Písma před učeneckým studiem, odvraceli se od světských problémů a snažili se posvěcovat svůj všední život silným citovým duchovním zanícením. Pietismus začal konat intenzivní vnitřní misi – *evangelizaci*, ale inicioval i rozsáhlé misijní akce namířené do vzdálených zemí. Pietistické hnutí nechtělo vést ke vzniku nových církví, jeho kroužky emocionální zbožnosti a amatérského studia bible chtěly být „církvíčkou v církvi“ (ecclesiola in ecclesia). Pietismus skutečně vedl k oživení ustrnulého protestantismu, dokonce i k početnému růstu církví, ale mnohdy také i ke vzniku nových odštěpeneckých skupin.

V kalvínském prostředí, zejména v Anglii a ve Skotsku, zase planuly vášnivé boje o církevní zřízení. *Puritáni* (purus, latinsky čistý) chtěli očistit církev od všeho nebiblického, podružného. Chtěli povzbudit vlažné církevní příslušníky, aby horlivě usilovali o čistotu, neposkvrněnost tímto světem. *Presbyteriáni* zdůrazňovali, že církevní obce mají spravovat volené rady starších, a ne jen knězi a biskupové, jak je zvykem v *episkopálním* církevním zřízení. *Kongregacionalisté* byli pro zrušení jednotné církevní organizace. Církev má být podle nich tvořena sítí svobodných sborů. *Baptisté* odmítali tradiční křest nemluvnat a požadovali biblický křest dospělých ponořením do vody. Křest je podle nich znamením uvěření, které je výsledkem svobodného rozhodnutí dospělého člověka. *Kvakeři* (čti kvejkři) odmítají jakékoli řády a pořádky v církvi a chtějí žít jen z momentálního vnuknutí božího ducha. Tyto a mnohé další rozpory byly zvláště živé v Anglii, kde se proplétaly s politickými zápasy a sociálními revolucemi. Pronásledování nebo zneuznaní odpadlíci se od roku 1620 často uchýlovali do severní Ameriky, kde začali budovat nové domovy, obce, města a později i celé státy se společenským zřízením postaveným na základě biblických ideálů. Prvním takovým státem byla kvakerská Pennsylvánie, jejíž evangeliem inspirovaná ústava posloužila jako vzor pro ústavu Spojených států (1776) a pro formulaci základních lidských a občanských práv a svobod za francouzské revoluce (1789). Sto let po pietismu se v evropských i amerických protestantských církvích vzedmula nová vlna probuzené víry a vznícené zbožnosti, nazvaná později *probuzenecké hnutí*. Probuzenectví podobně jako pietismus klade důraz na vnitřní obrácení, na posvěcování života buďto intenzivní citovou zbožností nebo okázalou evangelizační či sociální činností. Probuzenecké hnutí zachvátilo celý protestantismus, překračovalo hranice církví. Podařilo se mu skutečně mobilizovat masy zpovrchnělých věřících, ale také nastartovat procesy štěpení a vznik dalších církví a církvíček. Oproti pietistickému hnutí je na probuzenectví nápadně odlišné jeho sociální pozadí. Řada jeho projevů je vysvětlitelná pomocí tzv. kompenzačních mechanismů. Člověk moderní doby těžko a pomalu zvládal prudké sociální, politické a ekonomické změny, k nimž docházelo od konce 18. a v průběhu 19. století. Proto se často uchýloval k jakýmsi protipólům moderního vývoje, v nichž hledal vyvážení nedostatků racionalismu, vědy, techniky, městského způsobu života v průmyslovém světě – k duchovnu, citovosti, tajemství, autentickému společenství. Tato pietistická a probuzenecká revolta či alternativa vůči moderní době pokračuje v různých obměnách v protestantismu dodnes. V souvislosti s probuzenectvím se od poloviny 19. století zejména v Americe objevuje i zvýšené *apokalyptické očekávání*. Jde o vyhlížení brzkého druhého příchodu Kristova k poslednímu soudu, o očekávání blížící se všeobecné zkázy tohoto světa (apokalypsy). Objevují se dokonce pokusy vypočítat datum těchto *eschatologických* (posledních) událostí. Z tohoto hnutí vzrušeného očekávání konce světa vzešli *adventisté* (advent, latinsky očekávání), kteří zůstali na půdě protestantismu, ale například i Svědkové Jehovovi, kteří v pozdějším vývoji některými svéráznými naukovými důrazy opustili platformu nejen protestantismu, ale i křesťanství. Z probuzeneckých nálad vzešlo i *letniční hnutí* a *charismatické hnutí*. Letniční křesťané zdůrazňují vylití Ducha sva-

tého do srdce věřícího jako základní akt skutečného uvěření a posvěcení (letnice, svátky svatodušní jsou připomínkou povelikonoční události – vylití Ducha svatého na Ježíšovy apoštoly a učedníky v Jeruzalémě). Letniční skupiny proto zdůrazňují entuziastickou (nadšenou) zbožnost a zvláště jeden její projev - mluvení „cizími“ jazyky v duchovním vytržení. Mluvení cizími jazyky (glossolalie) je jedním z biblických darů Ducha svatého, tzv. charismat (do češtiny můžeme toto slovo nejlépe přeložit paradoxně jiným řeckým slovem – talent). Charismatické hnutí se liší od letničního snad jen tím, že není tak jednostranné, mluví o více darech Ducha svatého, ale především tím, že zatímco letniční hnutí míří obyčejně k vytvoření vlastních sborů a církví, charismatické hnutí chce být spíše hnutím obnovy uvnitř církví a „parazituje“ takto na okraji mnoha protestantských církví, ale v poslední době i v některých částech spektra katolicismu.

5. OBECNÉ RYSY PROTESTANTISMU

Charakteristické rysy protestantismu vyniknou ve srovnání s katolicismem (ale i s pravoslávím). Další typické znaky pak budou odlišovat jednotlivé skupiny uvnitř protestantismu.

Zásadní rozdíl je v pojetí církve, tedy v eklesiologické koncepci. Pravoslavné církve pokládají církev za mystické tělo Kristovo. Tato pravá církev sice není identická s žádným konkrétním sociálním útvarem a jeho institucemi, ale pravosláví sebe chápe jako pravého strážce tradice této jediné církve, od níž se v dějinách mnozí oddělili a zbloudili. Katolická církev sebe sama pokládá za jedinou autentickou církev, protože jako jediná má kontinuitu vedoucí od apoštolů (i když tu má i pravosláví). Je to církev katolická, to znamená doslova všeobecná nebo univerzální. Její instituce jsou plnými nositeli všech od Krista a apoštolů svěřených funkcí na díle spásy. Protestanté sice také tvrdí, že církev je jen jedna, ta pravá, Kristova. Ale nemyslí si, že nějaká konkrétní lidská pospolitost či instituce je s touto pravou církví totožná. Každá církev se vždy jen částečně podílí na pravé církvi Kristově a naopak pravá církev Kristova je vždy jen částečně viditelná v každé konkrétní církevní instituci. Toto tolerantní a liberální protestantské stanovisko, jež se liší od absolutních a totálních nároků katolicismu a pravosláví, pak v praxi vede k značné vnitřní rozmanitosti protestantismu, který se štěpí podle konfesí (věroučných formulací, vyznání víry), denominací (různých variant téhož typu církve, lišících se často jen detaily a pojmenováním), ale často se z něj za dramatických okolností odštěpují sekty.

Další zásadní rozdíl je v pojetí kněžství. V pravosláví i katolicismu je kněz (vždy jen muž) svátostně vydělenou osobou odlišenou od laiků. Protestantismus většinou nesvětí kněze, pouze vybírá ze svého středu vhodné muže (a většinou i ženy) a pověřuje je kněžskou službou. V katolicismu se v průběhu věků ustálil celibát – knězem může být jen neženatý muž. V pravosláví může být ženatý muž vysvěcen na kněze, ale vysvěcený kněz už se nemůže oženit. Protestantismus celibát po svých kazatelích, farářích a pastorech nevyžaduje.

Rozdíl je i v pojetí svátostí. Tradiční křesťanství rozlišuje sedm svátostí: křest, večeře Páně, pokání (zpověď), biřmování, manželství, kněžství, poslední pomazání (útěcha nemocných). Obřady, které se postupně vytvořily zejména kolem večeře Páně jako bohoslužba, mají v tradičních církvích charakter pevného, závazného řádu (liturgie), který zaručuje, že už samotným provedením obřadu a účastí na něm se dostává lidem milosti a zprostředkování spásy. Protestantismus odmítl formální obřadnictví, zjednodušil bohoslužbu a omezil počet svátostí na dvě: křest a večeři Páně. Navíc ani tyto svátosti nepokládá za automaticky fungující magický rituál, ale za pouhé znamení, které má zpřítomňovat boží poselství obsažené v Písmu, Důležitější než obřad je vždy živá víra.

Tomu odpovídá i role církevních budov. Protestantické chrámy už nejsou místem, v němž by byl Kristus nebo Bůh reálně přítomen ve svátosti. Je to prostě shromažďovací sál, v němž je Kristus či Bůh přítomen, jen pokud tam jsou věřící shromážděni v jeho jménu. Protestantis-

mus odmítl církevní umění, zejména kalvinismus zredukoval jeho roli na minimum. Proto jsou tyto stavby velmi jednoduché, často až záměrně nenápadné a neokázalé. Luterství a anglikanismus však v určité míře čerpá z původních katolických středověkých tradic a církevní umění částečně akceptuje.

Jedním z nejtypičtějších znaků protestantismu je zdůraznění Písma svatého jako jediné normy života víry. Je tedy zcela odmítnuta autorita církevního učitelského úřadu a role tradice (mimo-biblických, pozdějších lidských ustanovení ve věcech víry a mravů). Zásada *sola scriptura* (pouze Písmo) vede u některých církví k vědecky kritickému studiu bible za použití výdobytků novodobých věd, tedy ke snaze interpretovat bibli stále nově pro stále novou dobu. Boží slovo podle nich není v textu bible, ale v jejím kontextu, a proto musí být bible stále živě vykládána. Jiné církve se raději uchylují k tezi o verbální inspiraci Písma Bohem. Celý text je doslovně božím slovem a celé boží sebezjevení je úplně obsaženo v Písmu. To vede k určitým potížím a konfliktům s výdobytky moderní doby, její racionality a vědy. Fundamentalističtí písmáci to však řeší radikálním odmítnutím rozumu, vědy i celého současného vývoje společnosti.

V teologii je pak nejtypičtějším rysem důraz na boží milost, která jediné dává člověku spásu. Spásu si nemůže člověk získat sám ze svých sil, pomocí svých záslužných skutků. Může pouze důvěřivě přijmout nabídnuté boží odpuštění a spásu jako nezaslouženě darovanou milost. Zásada *sola fide* (pouze vírou) nebo *sola gratia* (pouze milostí) je vyjádřena už v Novém zákoně jak Ježíšem, tak zvláště apoštolem Pavlem. V dějinách křesťanství ji podobně zdůrazňovali i mnozí katoličtí myslitelé, ale protestantismus z ní učinil principiální záležitost. *Sola fide* je materiální princip reformace, *sola scriptura* je formální princip reformace.

Mnohé další typické rysy protestantismu by se daly hledat za pomoci sociologie, psychologie, historie atd. Mohli bychom například hovořit o mimořádném zdůraznění lidské individuality, personality, o důrazu na svobodu svědomí jednotlivce. Víra je svrchovaně osobní záležitostí, existenciálním rozhodnutím. V tradičním křesťanství více záleží na kolektivu, na příslušnosti k určitému společenství. Protestantismus zdůrazní autonomii proti katolické nebo pravoslavné heteronomii, využije demokratické principy oproti autoritativním postupům tradičních církví. Pro protestantismus je rovněž příznačné, že přitakal nové době, která se zrodila z trosek středověkého modelu světa. Protestantismus důsledně demytologizoval přírodu a dějiny. Příroda a politika se stala světskou záležitostí se svými vlastními vnitřními zákonitostmi. Protestantismus tak vlastně nastartoval proces *sekularizace* (zesvětštění, odnáboženštění), který vrcholí ve 20. století. Na jedné straně se tak zbavuje církevního poručnickování, ale na druhé je zcela vydán napospas svým vlastním silám. Náboženství se v protestantsky liberálním pojetí stává soukromou záležitostí jednotlivce, víra se z polohy veřejného projevu a postoje stáhla do oblasti citu. Na druhé straně ale zejména kalvinismus díky tomu, že zrušil určitá mravní tabu středověku a zavedl nový individuální étos, dal impuls k rozvoji nového humanismu a občanské společnosti s jejím novým pojetím práce, povolání, politického a ekonomického podnikání, štěstí a úspěchu. Protestantismus je rovněž typicky městským hnutím. Neoslovil ve větší míře venkov ani prostého člověka, ba ani proletariát. Je totiž výrazně založen na slově, intelektu a schopnosti kultivovaného uvědomělého citového prožívání.

6. LUTHER A KALVÍN

Odlišné důrazy luterské a kalvínské větve reformace můžeme porovnat pomocí následující tabulky. Oba důrazy jsou záměrně předvedeny spíše v krajní podobě. V jednotlivých církvích se projevují jen tendence k oněm důrazům, zřídka však jejich krajní polohy.

Martin Luther	Jan Kalvín
<p data-bbox="352 197 536 264">mnich typ „sedláka“</p> <p data-bbox="150 309 738 566">Povaha: Posedlý duchem pravdivosti. Vzdorovitá bezohlednost až svévole. Nebojácnost, ale přitom hluboce citová zbožnost, modlitební bezprostřednost. Až dětinská dobrota a laskavá moudrost. Nesoustavnost, málo trpělivosti, pedagogického ohledu. Neukázněný génius.</p> <p data-bbox="150 607 734 712">Zjemnělí katolíci a kalvinističtí humanisté mu vyčítají jeho zálibu v pivě, selskou hrubost, sprosté výrazy.</p> <p data-bbox="150 752 718 902">Reformace je pro něho především reformou (proměnou) nitra člověka, nejde mu ani tak o změnu církve, a už vůbec ne o změnu společenských pořádků.</p> <p data-bbox="150 943 678 1010">Jde mu o osobní spásu člověka, osobní uvěření.</p> <p data-bbox="150 1050 708 1124">Subjektivita, personalita, psychologizace zbožnosti.</p> <p data-bbox="150 1164 727 1314">Zdůrazňuje, že Bůh odpouští hříchy. Je lhostejný vůči světu, politice. Křesťan se o to nemá starat. Má poslouchat svého pána bez reptání. Vrchnost je od Boha.</p> <p data-bbox="150 1391 735 1574">Slyší rád z Písma radostnou zvěst o odpuštění, útěchu. Je z toho klidný, spokojený. Má jistotu, že je spasen. („Zatímco sedím u svého džbánu wittenberského piva, království boží běží dál.“)</p> <p data-bbox="150 1615 738 1765">„Čti bibli, naslouchej kazateli, který ti zvěstuje, že ti bylo v Kristu odpuštěno, žij mravně a o ostatní kolem tebe se nestarej!“</p> <p data-bbox="150 1765 727 1870">Podcenil význam kázně a řádu, církevního práva. Zbožnost je pro něho spíše niterný postoj, cit, méně už praktická poslušnost.</p> <p data-bbox="150 1951 678 2018">Víra a evangelium. Historická pasivita, kvietismus.</p>	<p data-bbox="983 197 1139 264">právník typ „rytíře“</p> <p data-bbox="767 309 1359 566">Povaha: Posedlý myšlenkou kázně. Chce prosadit boží zákony do všech oblastí každodenního života. Chladný rozumářský vědec. Je až nelidsky vážný a přísný, protože si je vědom své odpovědnosti. Ve svatém zápalu neváhá užívat inkvizičních metod. Fanatik horlící pro dobrou věc.</p> <p data-bbox="767 607 1359 712">Asketický typ. Zakazuje hýření. Trestá nepoctivost. Koná kontrolní návštěvy v rodinách.</p> <p data-bbox="767 752 1359 936">Reformace je pro něho především procesem očištění církve a pak proměny společnosti v teokracii. Mluví spíše o zásadách, principech, zákonech než o lásce a zbožnosti.</p> <p data-bbox="767 943 1321 1010">Jde mu o to, aby se boží panství rozšířilo ve světě, aby se šířila boží sláva.</p> <p data-bbox="767 1050 1321 1124">Objektivita, socialita, zpolitizování zbožnosti.</p> <p data-bbox="767 1164 1359 1348">Zdůrazňuje, že Bůh musí vládnout. Důraz na angažovanou aktivitu ve světě. (Odtud impuls pro rozvoj kapitalismu a buržoazie, vrchnost musí poslouchat Boha. (Odtud impulsy pro rozvoj demokracie.)</p> <p data-bbox="767 1391 1350 1574">Slyší rád z Písma nároky a rozkazy. Je z toho pozitivně rozčilený. Má jistotu, že je povolán šířit ve světě boží království. Říká si: Když já to neudělám, tak to nikdo neudělá.</p> <p data-bbox="767 1615 1350 1688">„Věř a poslouchej, nepiplej se sám v sobě a nemudruj, pracuj a miluj, doufej a bojuj!“</p> <p data-bbox="767 1765 1340 1915">Přecenil význam kázně a řádu. Náběh k fašistickým metodám. (Viz např. bílý kalvínský fašismus v Jižní Africe a částečně v USA.)</p> <p data-bbox="767 1951 1326 2018">Církev a teologie. Bojovnost, aktivita, angažovanost.</p>

Hlásí se k němu spíše prostý lid, někde zase spíše vzdělanci. Politicky se spojí s feudální mocí.	Hlásí se k němu spíše obchodníci, humanisté. Politicky se spojí s demokracií, ale ještě spíše s republikánstvím.
---	--

7. PORTRÉTY PROTESTANTSKÝCH CÍRKVÍ V ČESKÉ REPUBLICĚ

Českobratrská církev evangelická (ČBCE)

Vznikla v roce 1918 sloučením dvou evangelických církví, luterské a kalvínské, přičemž 80 % členů představovali kalvinisté. Od tolerančního patentu Josefa II. z roku 1781 byly v Rakousku – Uhersku trpěny obě protestantské církve. Nová církev však navázala nejen na toleranční evangelictví, ale i na přerušenu kontinuitu české reformace, na husitství a především na ducha Jednoty bratrské. Snad proto se k nové církvi nepřipojily sbory německých evangelíků z pohraničí. Postupem času převládá kalvínská orientace a luterské sbory se udržují už jen na několika místech ve Slezsku.

Církev se věroučně hlásí k augspurskému (luterskému) i helvétskému (kalvínskému) vyznání, ale i k České konfesi z roku 1575 a bratrské konfesi (vydané Komenským roku 1622). V praxi však převládá ráz spíše kalvinistický, doplňovaný místně ještě tradicemi lidových „písmáků“ (tajných evangelíků a potomků Jednoty bratrské ukrývající se v době protireformace v 17. a 18. století).

Církev má presbyterně-synodní zřízení. Základní jednotkou je farní sbor. Sbor si volí faráře (pastora, kazatele), který pak spolu se staršovstvem sbor spravuje. Sbory se sdružují do seniorátů, vedených seniory. Nejvyšším orgánem pak je synod tvořený volenými zástupci seniorátů, duchovními i laiky. Církev jako celek řídí a navenek zastupuje synodní rada v čele se synodním seniorem.

Centrem teologické práce je Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. ČBCE má tradičně vynikající kvalitu teologického bádání, posilovanou také dobrými osobními a intelektuálními kontakty se sesterskými církvemi v zahraničí. Vynikající je zejména její biblická teologie. Církev je proslulá dobrou ediční činností v nakladatelství Kalich. Členové církve jsou všeobecně intelektuálně zdatní (samostatné studium Písma!), podíl inteligence a středního stavu, zvláště z měst, je značný. Církev proto vždy ráda vykračovala za hranice pouhé církevnosti i do oblasti kultury, umění, vědy a politiky. Někdy se ráda stylizovala do role „svědomí národa“. Její časopisy Křesťanská revue, Český bratr a Kostnické jiskry svým významem přesahují rámec vlastní církve.

Kostely ČBCE bývají velmi prosté. Pokud byly postaveny ve 20. a 30. letech našeho století, nesou znaky tehdy moderní architektury. Znakem církve bývá bible a kalich. Na kostelních věžích někdy místo kříže bývá kohout (symbol bdělosti víry). Vnitřní prostor kostela je kalvínsky prostý. Stejně prostá je bohoslužba, v níž převažuje čtení Písma a kázání. Farář nebo faráčka používá jako bohoslužebné roucho černý talár s tzv. tabulkami (bílé mašličky pod límcem). Pouze ve slezských sborech s luterskou tradicí se slouží luterská bohoslužba, která je pestřejší. Tamní kostely jsou také zdobnější, jsou v nich oltáře, obrazy, svícny. Faráři luterských sborů nocí přes černý talár bílou krajkovou rochetku.

Počet příslušníků se odhaduje na téměř 200 000.

Církev koná významnou diakonickou práci (sociální péči, charitativní službu), koná poměrně rozsáhlou pedagogickou činnost ve veřejném i soukromém školství.

ČBCE je vždy v čele ekumenických snah i ekumenických institucí. Bývá vnímána jako hlavní mluvčí všech nekatolických křesťanů v zemi. Je členem mnoha nadnárodních ekumenických

grémií, mezicírkevních svazů a podílí se na různých křesťanských projektech celosvětového významu.

Církev československá husitská (CČSH)

Vznikla roku 1920 jako výsledek hnutí reformně smýšlejících modernistických katolických kněží vedených ThDr. Karlem Farským.

Vznikla tedy odštěpením se od římskokatolické církve. V krátké době se k ní přihlásilo mnoho lidí, kteří opouštěli katolickou církev zklamáni její rolí v bývalém Rakousku a za 1. světové války (přestupové hnutí). V atmosféře nové národní svobody, doznívajícího národního obrození a panslavismu se nová církev chápala jako národní katolická církev se silným citem pro východní pravoslaví (vazba na cyrilometodějskou tradici, ale např. i na Srbskou pravoslavnou církev) i pro českou reformaci. Proto si zvolila název Církev československá.

V průběhu 20. a 30. let získala téměř milion členů. Nastavěla mnoho kostelů. Některé jsou architektonicky pozoruhodné, protože jsou postaveny ve stylu tehdy módního funkcionalismu.

Prvním poznávacím znakem církve bylo zavedení mateřštiny do bohoslužby, zrušení celibátu kněží a demokratizace církevní správy. Postupně však církev teologicky dozrávala a vyhránovala se. Odštěpilo se od ní pravoslavné křídlo v čele s knězem Matějem Pavlíkem, který pak založil Pravoslavnou církev v Československu a stal se jejím biskupem (jedná se o Matěje Gorazda Pavlíka, který byl popraven nacisty za to, že ve svém chrámu v Praze ukrýval parašutisty, kteří provedli atentát na R. Heydricha). Přikláněla se stále více k odkazu husitství a českokobratrství a teologicky se otvírala tehdy módnímu protestantskému liberalismu. Prakticky ji ale stmeloval bohoslužebný život. Liturgie zachovává základní strukturu a mnohé texty klasické katolické mše, přejímá řadu prvků starokřesťanských, ale nechává se inspirovat i pravoslavním.

Na rozdíl od protestantismu církev uznává všech sedm svátostí. Proto je CČSH vlastně jakýmsi mezitypem, liturgickou zbožností stojí spíše na půdě katolicismu, teologicky se stále víc přiklání k protestantismu. Podobá se tedy spíše anglikánské církvi. Sama sebe však chápe jako protestantskou církev.

Církev hodně utrpěla za nacistické okupace, kdy její činnost byla okleštěná. Ztratila prakticky celou oblast Slovenska. Za komunistického režimu ji značně zdecimoval ideologický tlak. Její příslušníci byli spíše liberálně ladění vlažní křesťané pocházející z nižších vrstev středně velkých měst, kteří neměli vyznavačskou odolnost.

Církev postupně ztratila tři čtvrtiny svých členů. Při tom se v poválečných letech dokonalo její teologické zrání. Její teologie i sebekoncepce je ekumenická, tzn. otevřená různým křesťanským tradicím, ale i otevřená vůči kultuře, vědě, politice. Výrazem tohoto naukového posunu bylo doplnění názvu na Církev československá husitská v roce 1971.

Zřízení církve je presbyterně-synodní s episkopálními rysy. Základní jednotkou je náboženská obec. V jejím čele stojí farář, vysvěcený biskupem na kněze, a volená rada starších. Světovou raritou je, že v této církvi jednu třetinu duchovních tvoří ženy – farářky. Náboženské obce se sdružují do diecézí, v jejichž čele stojí biskup a volená diecézní rada skládající se z duchovních a laiků. Nejvyšším orgánem je církevní sněm. Celek církve je veden patriarchou a ústřední radou.

Teologická práce se soustřeďuje na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Církev vydává čtrnáctideník Český zápas a dvouměsíčník Teologická revue.

Kostely CČSH (nazývané sbor, většinou Husův sbor) bývají zvenčí i uvnitř velmi prosté. Přesto se církev obrazům, sochám a umělecké výzdobě nebrání. Pozoruhodným znamením mnoha kostelů bývá, že je v nich umístěno kolumbárium, urnové pohřebiště. Církev se totiž postavila za pohřeb žehem už v době, kdy to římskokatolická církev odmítala a kdy urny nemohly být pohřbívány na veřejných katolických hřbitovech. Duchovní používá jako bohoslu-

žebné roucho černý talár s rudým kalichem na prsou a bílou štolu. Znakem církve je kalich s křížem,

Počet věřících se odhaduje na 180 000.

Církev má několik diakonických středisek. Potýká se však s hospodářskými těžkostmi, neboť na rozdíl od ostatních církví nemá zázemí v zahraničí. Přesto je ekumenicky velmi otevřená, vždy se angažovala v ekumenických akcích a v ekumenických institucích stojí vždy jako druhá nejdůležitější církev vedle ČBCE.

Slezská evangelická církev augspurského vyznání (SECAV)

Od roku 1524 se začalo na Těšínsku šířit luterství, které za čas zcela převládlo. Dynastie těšínských Piastovců byla tradičně luterského vyznání. Takže i v dobách, kdy na ostatním území našich zemí probíhala rekatolizace, v části Slezska zůstaly pro evangelíky zachovány určité svobody, i když katolická církev nakonec získala většinu obyvatelstva, zůstalo několik oficiálně trpěných ohnisek evangelictví. Důležitý byl zejména chrám postavený v Těšíně roku 1709 (dnes v Polsku). Tajní evangelíci, skrývající se v celé zemi před pronásledováním, měli v Těšíně možnost zúčastnit se bohoslužeb, získat bibli nebo Třanovského zpěvník. To je posilovalo k dalšímu setrvání ve víře svých otců. Po tolerančním patentu (1781) mohli evangelíci vystoupit ze skrytosti a začaly se budovat církve a stavět kostely. Byly to evangelické církve luterského směru založené na územním a národnostním principu, tedy např. německé, polské.

V letech 1918–1920 se rozhodovalo o hranicích mezi Československem a Polskem právě v oblasti Těšínská. Tyto spory se týkaly i církevní příslušnosti. Některé sbory se totiž rozhodly vstoupit do nově utvořené ČBCE, jiné se přihlásily k Německé evangelické církvi a ostatní zůstaly jako samostatný útvar Slezské evangelické církve. Tato církev pak žila víceméně izolovaně od života ostatních církví v Československu a od života v republice vůbec. Za 2. světové války byla církev organizačně připojena k Německé evangelické církvi. Teprve po roce 1948 se církev znovu vzchopila a ustavila jako Slezská evangelická církev a. v.

Církev je pozoruhodná tím, že jejích asi 50 000 věřících žije na poměrně malém území podél řeky Olše a dolního toku Ostravice. To znamená, že v některých místech je koncentrace evangelíků výrazná a vyrovná se počtu katolíků nebo jej dokonce předčí. Dalším specifikem církve je, že je to církev dvojjazyčná. Bohoslužby se slouží střídavě v češtině a polštině. Faráři musejí ovládat oba jazyky. Soužití obou národností v jedné církvi není vždy bez konfliktů, ale ty vyvěrají spíše z historických a sociálněpolitických příčin. Příslušníky církve jsou převážně venkovští obyvatelé chudých podhorských oblastí. Jejich vyznavačsky rozhodná víra a lpění na tradicích jsou však příslovečné. („Drží jak luterská víra.“) Mimořádná obětavost při stavbě kostelů, diakonické službě nebo při pořádání finančních sbírek vede vždy k úctyhodným výsledkům.

Církev patří do rodiny luterských církví, které jsou v mnoha zemích početně výrazně zastoupeny, a proto mají i značnou účast na panující kultuře a veřejném životě, což se projevuje mimo jiné vysokou úrovní teologického myšlení, všeobecnou kultivovaností, intelektuální noblesou, ale také tolerancí a jistým liberálním skepticismem a kriticismem. To však platí o SECAV jen v menší míře. V církvi převažuje atmosféra probuzenecké zbožnosti, což má za následek menší úctu k teologickému vzdělání a odvrát od kulturního a sociálně-politického života okolního světa a soustředění se pouze na niternou zbožnost. Je to jistě také dáno charakterem regionu na pomezí národů a kultur. Na Těšínsku se vždy dařilo entuziastickým náboženským skupinám s apokalyptickým výhledem ke konci tohoto světa. SECAV proto ráda koná evangelizační akce, ráda zbožně zpívá a pěstuje čilý sborový život. Probuzenecký ráz zbožnosti ovšem působí různá vnitřní pnutí a v současné době tak probíhá v církvi štěpení na dva směry.

Základní jednotkou církve je sbor, v jehož čele stojí farář a volené presbyterstvo. V čele církve stojí církevní rada duchovních a laiků a biskup.

Církev posílá své duchovní studovat teologii do sesterských církví doma i v zahraničí (Polsko, Slovensko, Německo). Vydává dvojjazyčný časopis Přítel lidu. Luterské kostely bývají velmi zdobné, zvenčí i uvnitř. Často jde o stavby ve stylu severoněmecké pozdní gotiky z červených pálených cihel. V kostelích jsou zachovány oltáře s obrazy a svícny, i když se většinou nepoužívají. Luterská bohoslužba je formálně bohatě rozbudovaná, i když i tady slovo Písma a kázání hraje hlavní roli. Farář nebo farářka nosí při obřadech černý talár a bílou krajkovou rochetku. Církev jako svůj znak zpravidla užívá bibli a kříž.

SECAV koná významnou diakonickou práci v poměrně značném rozsahu. Stará se i o bezdomovce a narkomany. Proslulá je její práce s dětmi a mládeží. Díky těsným kontaktům se sesterskými církvemi v Polsku, na Slovensku a v Německu se církev často podílí na různých nadnárodních akcích a projektech. Církev se plně podílí na ekumenickém hnutí, a to i přesto, že sama pochází z území a z období, kde náboženské sváry byly velmi dramatické.

Evangelická církev metodistická (ECM)

Metodisté odvozují svůj původ z hnutí vyvolaného Johnem Wesleyem (1703–1791) v Anglii. Šlo o pietismem inspirované probuzenecké hnutí v anglikánské církvi, na něž měla nepříímý vliv i Jednota bratrská z německého Herrnhutu. Hnutí se postupně vydělilo z mateřské církve, a to jak v Anglii, tak v Americe. Název metodismus byl původně míněn hanlivě, protože Wesleyovi přívrženci se pokoušeli probouzet vlašnou víru povrchních křesťanů velmi systematickým způsobem. Název se však ujal. Církev oslovovala vždy spíše sociálně slabé a nízko postavené vrstvy společnosti, především ve větších městech. Nové společenství se velmi rychle šířilo v celém anglosaském světě a pak i dále. Proslulo především svou velkoryse koncipovanou celosvětovou distribucí bible.

Do Československa přišli metodističtí misionáři v roce 1921 a zahájili zde velmi moderně vedené evangelizační kampaně akce sociální pomoci. Metodistická církev pak patřila pod jurisdikci mateřské církve v USA. Teprve až v roce 1950 se stala samostatnou církví.

Metodismus nemá zvláštní konfesi. Za základní normu víry a učení pokládá Písmo, které se musí vykládat s použitím tradice, rozumu a zkušenosti. V praxi se přiklání k anglikanismu a kalvinismu, i když se často od nich chce okázale odlišit. Velký důraz na osobní obrácení, pokání, hluboký prožitek uvěření a duchovního probuzení přibližuje metodistickou církev k jiným podobným probuzeneckým církvím evangelikálního typu. Metodismus je také často vystaven vlivu charismatického nebo letničního hnutí. Tak je tomu i u nás. V zemích, kde má tato církev miliony věřících, se však metodismus chová jako umírněná většinová církev, s liberální naukou a širokou účastí na životě moderní společnosti, zejména s významnou diakonickou péčí v oblasti sociální, zdravotní a školské. U nás jde však o početně malou církev, která se tak posouvá spíše do evangelikální části spektra církevních typů.

Metodistické kostely, postavené v prvních letech misijní expanze v Československu za americké podpory, jsou pozoruhodné stavby ve stylu tehdy módního funkcionalismu. Metodistická církev si však na kostely nepotrpí a spokojí se s prostými modlitebnami či shromažďovacími místnostmi. Bohoslužba může vycházet z anglikánské bohaté liturgie, a nebo se blížit strohé kalvínské bohoslužbě. U nás je bohoslužba velmi prostá, s důrazem na slovo Písma a kázán. Faráři, zpravidla absolventi Evangelické teologické fakulty, mohou používat černý talár, ale v církvi se významně uplatňují i laičtí kazatelé bez vzdělání i bez taláru. Jde o církev vyznavačskou, výběrovou. Má dvoustupňové členství – plné a přípravné. Počet příslušníků je asi 5 000. Církev pěstuje čilý sborový život, ale navenek bývají její projevy nenápadné. Základní jednotkou je farní sbor. O ten se stará farář a laičtí kazatelé spolu se staršovstvem. Nejvyšším orgánem je církevní konference, která volí církevní radu, v jejímž čele stojí superintendent. Metodistická církev je episkopální. Česká ECM však svého biskupa nemá, a spadá proto pod nejbližšího biskupa v zahraničí.

ECM je zastoupena ve všech ekumenických grémiích a podílí se na všech ekumenických aktivitách.

Bratrská jednota baptistů (BJB)

Baptismus se v dějinách křesťanství projevoval mnoho staletí. Jde o názor, že křest (řecky baptisma) je znamením uvěření, a proto nemá smysl křtít děti. Křest má následovat za svobodným vyznáním víry svobodného, tedy dospělého člověka. Tento požadavek se zvláště často ozýval ve všech reformačních církvích. U nás jej vznesl už Petr Chelčický. Jako svérázná komunita se objevili baptisté poprvé v 17. století na půdě anglikánské církve v Anglii a později i v Americe. Baptismus se jako samostatný církevní proud brzy ustavil, ale na své cestě americkými dějinami se také často štěpil (například i kvůli barvě pleti, vznikaly tak černošské baptistické církve). Baptistické církve v USA byly a jsou početné, lidové církve.

V baptistickém prostředí se vždy dobře dařilo probuzeneckému hnutí a později i charismatickému a letničnímu a také různým entuziastickým a apokalyptickým náladám. Tato hnutí dokázala baptismus štěpit, ale také mu dávala mocný misijní zápal, takže se baptismus navzdory vnitřní pestrosti a rozrůzněnosti šířil rychle po světě.

Do českých zemí přišli první baptisté už v polovině 19. století z Německa a z Polska. Postupně vznikaly izolované sbory, které se v roce 1918 sdružily pod názvem Bratrská jednota Chelčického. V roce 1949 církev změnila název na Bratrská jednota baptistů. BJB má kongregační zřízení, každý sbor je samosprávnou jednotkou. Vyšší celky (unie, konference) mají za úkol jen koordinovat některé aktivity. Má asi 3000 členů.

Tam, kde baptisté tvoří velké církve, je baptismus etablovanou součástí veřejného kulturního a společenského života. Pěstují vyspělé teologické myšlení, mají své školství, včetně univerzit, své nemocnice atd. V naší zemi je však BJB menšinovou církví, která se spokojuje s mentalitou ghetta a probuzeneckou atmosférou. Tak se ocitá v těsné blízkosti s ostatními evangelikálními církvemi a je otevřena charismatickému i letničnímu hnutí a biblickému fundamentalismu.

BJB je členem Ekumenické rady církví v ČR a spolupracuje s ostatními církvemi na různých společných projektech.

Církev bratrská (CB)

V 70. letech minulého století se spojilo několik probuzeneckých proudů z východních Čech a z Prahy do skupiny, která pod vlivem amerických misionářů přijala charakter kongregacionalistického typu církve a zvolila si název Svobodná evangelická církev česká. Ve své době bylo toto tzv. svobodné křesťanství alternativou vůči velkým konfesně vyhraněným církvím, Pro novou církev byla důležitější než konfese spíše zbožnost, a sice zvýšený důraz na osobní uvěření, obrácení a přísnou kázeň ve sborovém životě. Po 1. světové válce církev změnila jméno na Jednota česko-bratrská a přihlásila se tak ještě i k odkazu české reformace, zvláště Jednoty bratrské. V 60. letech však ještě změnila jméno na Církev bratrská, protože do sebe přijala i některé probuzenecké skupiny ze Slezska (polské národnosti) a Slovenska.

CB se naukově blíží reformovanému (kalvínskému) vyznání, ale jinak jde o církev evangelikálního typu, tzn. probuzeneckého charakteru. Církev nemá ráda intelektuální teologii, nepotrpí si na precizně formulované věroučné zásady. Přidrží se prostého písmáctví. Přesto ale většinu svých kazatelů posílá na studia na tradiční protestantské teologické fakulty. Využívá však i služeb laických kazatelů. Bohoslužba je kalvínsky prostá, církevní budovy, zvané modlitebny, většinou neokázalé.

Zřízení je kongregační. Církev tvoří síť samostatných sborů. To se projevuje v rozmanitosti duchovních profilů jednotlivých sborů a v častém odlučování okrajových skupin a opětovném připojování příbuzných skupin z okrajů jiných církví.

Jde o církev vyznavačského typu s výběrovým členstvím. Proto i přes relativně malý počet členů – asi 10 000 – je aktivita celé církve ve společnosti patrná, protože členové jsou rozhodní a agilní. CB koná diakonickou práci a podílí se na sociální práci i s ostatními církvemi. Známa je i její misijní a evangelizační činnost a kolportáž biblí a církevního tisku. Církev vydává časopis Bratrská rodina, který zasahuje i širší okruh čtenářů z ostatních církví.

CB se intenzivně podílí na ekumenické práci – jak na místní úrovni, tak i prostřednictvím ústředí. Je členkou různých ekumenických grémií.

Jednota bratrská (JB)

Původní Jednota bratrská se zrodila z husitství pod vlivem Petra Chelčického a bratra Řehoře v roce 1457. Tato počtem nevelká, ale svým reformačním úsilím, teologickým myšlením a humanistickým kulturním působením významná církev byla po bitvě na Bílé Hoře postupně vytlačena ze země, včetně svého posledního biskupa Jana Ámose Komenského. Některé izolované hloučky bratří přetrvaly na severní Moravě až do 18. století. Ale když byli i odtud vypuzeni, našli útočiště v Sasku, kde na panství Mikuláše Zinzendorfa založili osadu Herrnhut (Ochranov). Církev zde prožila své pietistické obrození, které vedlo k mohutné misii. Církev založila své ostrůvky v Severní i Jižní Americe, Indii, Tibetu, Grónsku i Jižní Africe. Ve světě je známá pod názvem Unitas Fratrum nebo Moravian Church a čítá na statisíce členů.

Zpět do vlasti se církev nesměla vrátit ani po tolerančním patentu (1781), ale teprve až po roce 1861 – zprvu pod názvem Evangelická církev bratrská, od roku 1918 pak opět jako Jednota bratrská (někdy se užívá upřesňujícího názvu Obnovená Jednota bratrská).

JB se hlásí ke své původní konfesí z roku 1535 ve znění vydaném Komenským roku 1662, čerpá však i z luterství a kalvinismu. Představuje tak jakousi reformační mezipozici nebo naopak společnou platformu obou reformačních typů. Věroučná teologická činnost však pro ni není nejdůležitější. Rozhodující je zbožnost – pietistického, později probuzeneckého typu, tedy s důrazem na osobní uvěření, obrácení a přísnou sborovou kázeň. Bohoslužba je prostá, i když s náznakem obřadnější liturgické formy. Kazatelé (muži i ženy) mohou užívat prostý černý talár. Církevní budovy jsou záměrně prosté. Poznávacím znakem církve je beránek s korouhvičkou, na jejímž praporci je kříž a obvykle i latinský nápis „Vincit agnus noster, eum sequamur!“ (Zvítězil Beránek náš, jej následujeme!)

Zřízení církve je presbyterně-episkopální, to znamená, že církevní synod volí biskupa. Členy synodu jsou všichni duchovní a po jednom laickém zástupci z každé obce. Kandidáti duchovenské služby jsou po teologickém vzdělání biskupem ordinováni.

Církev je po celém křesťanském světě známá tím, že vydává Hesla Jednoty bratrské – modlitební pomůcku obsahující kalendář s biblickým citátem na každý den. Tato Hesla, vydávaná každoročně v mnoha jazycích a ve statisícových nákladech, se užívají v různých církvích.

JB je velmi nerovnoměrně rozšířena. Jejích asi 5 000 členů žije v několika sborech ve východních Čechách a jednom na Moravě.

Jednota bratrská je ekumenicky otevřená a účastní se práce různých ekumenických grémií.

Církev adventistů sedmého dne (CASD)

Adventistické hnutí vzniklo v Americe ve 40. letech minulého století pod vedením lidových kazatelů W. Millera a E. Whiteové. Adventisté očekávali brzký druhý příchod Kristův, často také vypočítávali datum konce světa a posledního soudu. Hnutí se štěpí do několika směrů. V zásadě patří do rodiny protestantských církví, i když se neorientuje na žádnou konkrétní konfesí a nepěstuje rozvinuté teologické myšlení. Typickým rysem je přijímání celého Písma za nejvyšší normu víry a života, tedy Starého i Nového zákona. Adventisté na rozdíl od ostatních křesťanů přejímají některé starozákonní zásady, které jiné církve pokládají za nadbytečné nebo za zrušené Kristovým dílem. Poznávacím znakem tohoto typu adventistů se tak stalo

zachovávání soboty jako sedmého dne v týdnu a tedy dne svátečního a dne odpočinku (proto se jim někdy lidově přezdívá sabatisté). Jiným starozákonním rysem, který mají společný s judaismem, je dodržování zákazu pojídat vepřové maso.

Adventistické hnutí přišlo do Československa po 1. světové válce. V 50. letech byla církev komunistickým režimem zakázána, protože její věřící odmítali v sobotu chodit do práce. Po několika letech represí, kdy adventisté v ilegality kladli tuhý odpor, režim kapituloval a církev adventistů opět povolil.

Adventisté jsou mnohými svými důrazy výjimeční a svou výlučnost také často dávali najevo. Nepochopení, na něž naráželi u ostatních křesťanů a u většiny společnosti, si přeložili jako výzvu ke zvýšení misijního úsilí. To se ale často konalo agresivními metodami. Někteří jedinci i celé skupiny se chovali netolerantně, až sektářsky.

S tím souvisí i sklon k fundamentalistickému lpění na doslovné božské inspiraci bible a následné zákonické lpění na liteře a detailech. Církev vytvořila svérázný věroučný systém neslučitelný s jinými konfesemi a nesmiřitelný se světovým názorem a životním stylem okolního světa. Musela si proto vytvořit i svůj vlastní systém interního školení. V některých zemích má tak i své univerzity, které však nejsou kompatibilní s veřejným školstvím. Kazatelé adventistů studují na své vlastní biblické škole.

V poslední době však CASD prodělala výrazný posun od extremistických poloh na okraji křesťanství směrem k umírněnějším pozicím blíže středu spektra protestantských církví. Výrazem toho je rozsáhlá charitativní a sociální činnost a opatrný příklon k ekumenismu a náboženské toleranci.

Adventisté se v poslední době proslavili nejen svými kurzy výkladu bible a přednáškovými cykly ve školách a na veřejnosti, ale také rozsáhlými akcemi na podporu zdravé životosprávy. Ačkoliv to úplně neodpovídá jejich očekávání brzkého konce světa, adventisté myslí na budoucnost – jsou zásadní abstinenti a nekuřáci, pěstují a propagují zdravý životní styl, zdůrazňují tradiční hodnoty rodinného života. Dosáhli velkého mezinárodního uznání za své kampaně proti kouření a za činnost svých humanitárních organizací, které úspěšně pomáhají v oblastech zasažených živelnými pohromami. Daleko za hranicemi církve adventistů je znám jejich časopis Znamení doby, jejich vegetariánské kuchařky a prodejny se zdravými potravinami.

Církev má centralistické zřízení s poměrně tuhými řády a přísnou kázní. Členství je dvoustupeňové. Sborový život je velmi intenzivní. Poskytuje členům, čekatelům i přátelům a příznivcům v podstatě všechny alternativy vůči běžnému životu ve světské společnosti. Adventisté nechodí do divadla, do kina, na koncerty. To vše totiž najdou ve svých sborech: kluby, kurzy, kroužky, letní tábory, možnosti rekreace, stavební družstva, vzájemné finanční ručení a pojištění atd.

Zachovávání sobotního svátečního klidu připomíná někdy židovský sabat, včetně praktických problémů, které to s sebou v moderní společnosti přináší. Sobotní bohoslužba je prakticky celodenní záležitostí. Zahrnuje i školení, dětské besídky, vystoupení mládežnických skupin a společné jídlo. Modlitebny adventistů jsou navzdory očekávání brzkého konce světa poměrně okázale vyhlížející budovy s luxusním vybavením, v sobotu navíc obklopené drahými automobily. Adventisté totiž žijí v zásadě velmi skromně, ale na své církvi nešetří.

Počet členů CASD je zhruba 15 000. K tomu je však potřeba přičíst blíže nezjištěný počet příznivců.

CASD se nepodílí přímo na ekumenickém hnutí. V poslední době se pouze účastní ekumenických akcí jako pozorovatel.

Křesťanské sbory

Jde o evangelikální církev vzniklou z probuzeneckého hnutí v Irsku na sklonku minulého století. Její zakladatelé nechtěli vlastně vytvořit novou církev, chtěli sjednotit křesťanství na no-

vém základě. Působili proto uvnitř sborů různých církví, ale tím právě paradoxně způsobovali vznik nových samostatných sborů. U nás existují už od roku 1908 pod názvem Křesťanské sbory, i když nemají žádnou pevnou instituční strukturu. Pěstují probuzenecký typ zbožnosti – osobní uvěření, obrácení, rozhodný život víry. Záměrně nepěstují žádnou teologii a neuznávají pevné řády církevního života. Upřednostňují spontaneitu a vystavování se přímému působení Ducha svatého. Nemají stálé kazatele, sbory vedou starší, kteří koordinují práci všech sborových služeb vykonávaných laiky.

Církev inklinuje k fundamentalistickému způsobu četby bible, a těžko proto nachází společnou řeč s většími liberálnějšími církvemi. Se společností, její kulturou, vědou, politikou, pak nekomunikuje vůbec – tam pouze koná misijní (evangelizační) akce, často zaměřené konfrontačně (kampaně proti potratům, proti vědě, proti darwinismu, proti evolucionismu apod.). Církev je přesvědčena o své výlučnosti, a proto není ekumenicky otevřená, neúčastní se společných aktivit s ostatními církvemi.

Církev je tvořena sítí nezávislých sborů, mezi nimiž jsou patrné rozdíly v duchovní orientaci. Dva zástupci z každého sboru se scházejí na každoroční konferenci.

Křesťanské sbory mají u nás asi 5 000 členů, ale zato členů velmi aktivních, takže činnost této církve je ve společnosti patrná.

Apoštolská církev (AC)

Je to církev evangelikálního typu s výrazně letničním charakterem. Letniční církve (někdy nazývané pentekostalisté) zvláště zdůrazňují charismata, dary Ducha, především však dar mluvit novými jazyky. Kromě důrazu na osobní uvěření a obrácení mluví ještě o křtu Duchem svatým. Nemají myšlenkově propracovaný naukový systém, dávají přednost fundamentalistické četbě Písma, v němž přijímají vše jako doslovně inspirované boží slovo.

Církve letničního typu se u nás objevily už na začátku 20. století v některých nábožensky vzniklých regionech, zvláště na severní Moravě. V roce 1910 tak byl zaregistrován Spolek rozhodných křesťanů letničních. Za nacistického i komunistického režimu byla jejich činnost zakázána. Proto se tyto skupiny stále pokoušely existovat polooficiálně na okraji jiných evangelikálních církví. Letniční skupiny ovšem vždy působily pnutí vedoucí ke štěpení církví. Teprve počátkem roku 1989 mohly legalizovat svou činnost jako Apoštolská církev. Do ní ovšem nevstoupily všechny skupiny. Mnohé další podobné pak vznikají v novém prostředí náboženské svobody po roce 1989, takže církevních společenství letničního typu je dnes více, a to i takových, které nepožádaly o státní registraci, a tudíž nemají možnost oficiálně působit v charitativní školské, sociální a zdravotní oblasti. Jde například o takové skupiny jako Křesťanské společenství Maniny (podle svého centra v Praze) nebo Voda života.

Apoštolská církev udává, že má 2 000 členů, ale její aktivita byla po roce 1989 patrná v celé společnosti. Organizovala velká evangelizační shromáždění se zahraničními misionáři a záračnými léčiteli na stadionech. Organizovala promítání filmu Ježíš Nazaretský v kinech i televizi. Za pomoci filmů (promítaných i v televizi) a tiskovin vede masivní kampaň hájící myšlenku kreacionismu (stvoření světa Bohem přesně podle biblické verze) proti vědeckým teoriím evoluce. AC vydává časopis Život v Kristu.

Bohoslužba je co do formy prostá. Kazatelé jsou laici bez zvláštního teologického vzdělání. Ráz shromáždění však bývá překvapivě živý, nabitý spontánním duchovním nadšením. Projevují se vyhledávané dary Ducha svatého, zejména mluvení neznámými jazyky, záchvaty extáze, nezřídka i křeče a nebo náhlá zázračná uzdravení. Mladí věřící doplňují a vyvolávají entuziastickou atmosféru hlasitou a rytmickou rockovou hudbou.

AC je sice členem Ekumenické rady církví v ČR a pěstuje ekumenické kontakty zejména se sobě blízkými církvemi, ale mnohé církve se obávají proselytismu z její strany (přetahování věřících). Projevy některých skupin letničních křesťanů mají rysy extremismu překračujícího

hranice křesťanství a dostávají se tak spíše do kategorie sekt. To ovšem platí pro všechny charismatické a letniční skupiny, které existují na okrajích většiny evangelikálních církví.

Novoapoštolská církev

U nás jde o jistou kuriozitu, neboť tato církev má v České republice pouze jediný sbor v Nejdku v Krušných horách a udává počet 400 věncích. Komunistický režim však rád trpěl existencí tak malého společenství, které mu nepřipadalo nebezpečné a které se dalo dobře vykazovat jako doklad tolerantnosti ateistického režimu vůči náboženství.

Církev vznikla z apokalyptického hnutí v prostředí anglického a skotského probuzenectví v 60. letech minulého století. Do Československa se dostala v roce 1923 hlavně mezi německy mluvící obyvatelstvo v pohraničí. Je to církev evangelikálního typu s probuzeneckými rysy a charismatickými důrazy. Nepěstuje teologické myšlení, spokojuje se s lidovým písmáctvím. Patří do rodiny protestantských církví, ale nehlásí se k žádné konkrétní konfesi. Od jiných protestantských církví ji odlišuje složitá hierarchická struktura. Církev spravuje sbor apoštolů, který má připomínat původní apoštoly Ježíšovy. V čele církve v celosvětovém měřítku je kmenový apoštol.

Církev nepěstuje ekumenické kontakty.

Starokatolická církev

Starokatolická církev vznikla v roce 1870 na prvním vatikánském koncilu římskokatolické církve, kde se někteří katoličtí představitelé nechtěli smířit se závěry koncilu (především s tzv. dogmatem o papežské neomylnosti) a odtrhli se od katolické církve a založili církev, která podle nich měla důsledněji střežit katolické tradice. Římskokatolická církev tyto představitelé vyloučila ze svých řad a tak došlo ke vzniku nového typu církve, který připomíná spíše anglikánskou církev. Starokatolíci tvoří nepočetné ostrůvky ve Švýcarsku, Německu, Holandsku, Polsku, v zemích bývalé Jugoslávie a v Severní a Jižní Americe. U nás působí už od roku 1889, dnes se však k ní hlásí jen trosky někdejších živějších obcí z převážně německy mluvícího obyvatelstva z pohraničí.

V naší zemi však řadíme Starokatolickou církev mezi církve protestantské proto, že se přihlásila k odkazu husitství, které pokládá za cestu alternativního katolicismu. Je to tedy zvláštní případ církve zcela katolického typu, katolické teologické nauky, katolické liturgie, která se však rozešla se současným římským katolicismem. V našem prostředí pěstuje Starokatolická církev teologii, která se pokouší najít společnou platformu pro katolicismus i reformaci.

Zřízení církve je episkopálně-synodální. V čele dnešních šesti farností stojí pět kněží a církev řídí biskup. K církvi se hlásí asi 2 000 členů.

Církev není početně veliká, ale v domácím ekumenickém prostředí zastává významnou pozici a získává si značný respekt.

V České republice působí také řada protestantských církví zahraničních. Například pro cizince byl zřízen v Praze sbor anglikánské církve. V Praze už řadu desetiletí fungují sbory Slovenské evangelické církve a. v. a Reformované křesťanské církve na Slovensku (kalvínské).

V České republice jako nábožensky tolerantní zemi může v zásadě působit jakákoliv církev, která respektuje zákony. Církve, které by chtěly působit i v sociální, charitativní oblasti, ve školství a zdravotnictví, však musí být zaregistrovány. Podmínky registrace stanovené zákonem se musí čas od času měnit, s ohledem na možná nebezpečí hrozící veřejnosti ze strany některých nových náboženských hnutí a sekt. Protestantské církve uvedené v tomto přehledu tyto podmínky v současné době splňují.

Přehled by mohl být doplněn i o informace o celé řadě mezicírkevních a polocírkevních organizací a hnutí, jež působí na území naší republiky, jako je např. YMCA a YWCA, Armáda spásy, Kostnická jednota a další. To však už překračuje možnosti dané rozsahem této publikace.

8. POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA

Český ekumenismus. Theologické kořeny a současná tvář církvi Ekumenická rada církví v ČR, Praha 1976.

Filipi, P.: Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví. CDK, Brno 1996.

Frankielová, S. S.: Křesťanství. Cesta spásy. Prostor, Praha 1996.

Franzen, A.: Malé církevní dějiny. Zvon, Praha 1995.

Funda, O. A.: Křesťanství. Jev lidských dějin a kultury. Dílčí informace o křesťanství v religionistickém pohledu. Skriptum UK, Praha 1992.

Gilles, A. E.: Lidé rozkolu. Portál, Praha 1995.

Hanselmann, J.: Kleines Lexikon kirchlicher Begriffe. Claudius Verlag, München 1969.

Johnson, P.: Dějiny křesťanství. CDK, Brno 1997.

Kadlec, J.: Přehled českých církevních dějin. Zvon, Praha 1991.

Kaňák, M.: Průvodce po památkách reformačních církví v ČR Ekumenická rada církví v ČR, Praha 1984.

Kaňák, M.: Křesťanské církve, denominace a sekty. ÚCN, Praha 1958.

König, F., Waldenfels, H.: Lexikon náboženství. Victoria Publishing Praha 1994.

Křesťanské církve v Československu. Autoportréty církví. Ekumenická rada církví v ČSFR, Praha 1992.

Molnár, A.: Pohyb teologického myšlení. Přehledné dějiny dogmatu. Kalich, Praha 1982.

Molnár, A., Říčan, R.: 12 století církevních dějin. Kalich, Praha 1989

Novotný, T.: Přícházejí. Nakladatelství a vydavatelství Rady Církví bratrské, Praha 1992.

Novotný, T., Vojtíšek, Z.: Základní orientace v nových náboženských směrech. Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů, Praha 1994.

Obst, H.: Apostel und Propheten der Neuzeit, Gründer christlicher Religionsgemeinschaften des 19./20. Jahrhunderts. Union Verlag, Berlin 1980.

Pavlincová, H.: Slovník judaismus – křesťanství – islám, Mladá Fronta, Praha 1994.

Pawlowsky, P.: Křesťanství v proměnách dvou tisíciletí. Vyšehrad, Praha 1996,

Religion in Geschichte und Gegenwart. 6 svazků. Verlag J. C. B. Mohr, Tübingen 1965 ad.

Říčan, R.: Od úsvitu reformace k dnešku. Kalich, Praha 1948.

Salajka, M.: Ekumenické kapitoly. Skriptum HBF, Praha 1970.

Salajka, M.: Církev v ekumenickém rozhovoru. Skriptum HBF, Praha 1971.

Salajka, M.: Křesťanská bohoslužba. Blahoslav, Praha 1985.

Šoltész, P.: Dějiny křesťanské církve. Kalich, Praha 1990.

Štampach, O. L.: Malý přehled náboženství. Sursum, Praha 1993.

Trtík, Z.: Komparativní symbolika. Skriptum HBF, Praha 1962.

2000 let křesťanství. Grafoprint – Neubert, Praha 1997.